

De to romaner, som er samlet i én udgivelse i Gyldendals Klassikerkollektion, er en stor læseoplevelse, der på uhyggelig vis beskriver oplevelse af at være indespærret på baggrund af psykiske udfordringer i slutningen af 1800-tallet. Romanen ville i dag betragtes som autofiktion, da den er baseret på Amalie Skrams egne indlæggelser på Kommunehospitalet under læge Knud Pontoppidan og senere på Sct. Hans.

I romanerne beskrives livet på et sindssygehospital og et sindssygeasyl indefra. Som læser efterlades man med et stort ubehag grundet de klaustrofobiske og meningsløse forhold, der herskede her for hovedpersonen Else. Else, der er kunstmaler i malekrise, beslutter sig sammen med sin mand at lade sig indlægge, da hun er frustreret over ikke at kunne male, ligesom hun er præget af søvnløshed og hosteanfald. Else er forpint, har selvmordtanker og nogle forbigående hallucinationer. Hun lader sig frivilligt indlægge hos Professor Hieronimus, da han har et ry som en af landets førende eksperter. Men indlæggelsen bringer på ingen måde den ro med sig, som hun og hendes mand havde håbet på ville bringe hende lindring og bedring.

Livet på sindssygehospitalet beskrives som et larmende inferno, hvor der hersker mange forskellige regler, som er yderst strikse, men som ikke bliver direkte formuleret til patienterne eller i hvert kun løbende. Else må således ikke se sin mand, hun må ikke forlade sin seng, hun kan ikke få at vide, hvorfor hun holdes indespærret i det, der beskrives i bogen som hendes "fængselscelle", hun fratages tøj og ejendele. Karakteristisk er det, at der ikke kommunikeres til patienterne, for hvem disse regler fremstår uværdige og meningsløse. Else får på et tidspunkt konfiskeret sine strømpebånd og må spørge mange gange, før hun finder ud af, hvorfor hun ikke må beholde dem: "Men hvorfor, hvorfor? Svaret lød forblømt. Endelig gik et lys op for Else, De var bange for, at hun skulde ta livet af sig." Den manglende kommunikation og tillid til patienterne efterlader læseren med knude i maven over et umenneskeligt, uværdigt, manipulerende system. Det er umuligt for Else at få et klar svar på, hvorfor hun fortsat skal holde indespærres, når hun oplever at blive dårligere og savner sin familie. Selve hendes reaktion på det forfærdelige system bliver i løbet af romanen gjort til selve årsagen på selvsamme indespærring, da hendes vrede over de ubehagelige forhold bliver gjort til et tydeligt tegn på hendes sindssygdom.

Det er for Else og for mig som læser umuligt at forstå, hvori behandlingen skulle bestå i opholdet på både hospitalet og anstalten. Elses søvnløshed bliver værre end tidligere, da der er konstant uro og larm. Til trods for store mængder sovemedicin sover Else stort set ikke. Lægerne kommunikerer stort set ikke med patienterne. I en samtale mellem Elses mand og den nederdrægtige Professor Hieronimus anbefaler sidstnævnte, at Else indlægges på sindssygeasyl i mindst et år for at opnå helbredelse, da Else har brug for lang tid til at lære "disciplin". Elses mand spørger ind til, hvordan helbredelse skal foregå: "Af den rent mekaniske vej, ved afsondring og indespærring? Ad denne rent mekaniske vej – ja, sa Hieronimus med en mine, som han netop fandt udtrykket slående". Det eneste lyspunkt i opholdet er de søde sygeplejerske, som dog også er kuede og har svært ved at forstå og forklare logikken i behandlingen, og de andre patienter, der til en vis grad kan få glæde af hinanden.

Else beskriver sit værelse som en fængselscelle, og det er netop den fornemmelse, man som læser sidder tilbage med, af at være indespærret et ubehageligt sted sammen med Else. Stort set hele historien udspiller sig inden for murerne på hospitalet og på anstalten, og man føler sig lukket ind. Under læsningen havde jeg på denne baggrund både lyst til at læse videre i den velskrevne roman og samtidig lyst til at lægge den fra mig, da jeg ligesom Else blev optændt af en stor lyst til at bryde ud fra fængselscellen sammen med Else.

Else fremstår som en stærk og feministisk stemme, der holder fast i urimeligheden af situationen og hendes eget perspektiv, og det lykkedes til sidst at få argumenteret over for den noget medgørlige læge på Sct. Jørgen, at hun ville have det bedret ved at blive udskrevet. Romanen er også en beskrivelse af et patriarkalsk system, hvor det er Elses mandlige læge og hendes mand, som har retten til at træffe afgørelser på Elses vegne. Og hvor følelser som vrede tydeligvis er ukvindelige, ikke-føjelige og derfor sindssyge. Det er tydeligt, at det kvindelige ideal er at underkaste sig den mandlige autoritet blindt og i hvert fald uden at stille kritiske spørgsmål. Således bliver Elses konstante oprør mod systemet også en feministisk kamp.

Udgivelsen er et uændret optryk af førsteudgaven fra 1895, men dette påvirkede i overraskende beskedent grad læseoplevelsen, da sproget er nemt at forstå og følelserne, som beskrives i forbindelse med indespærringen, er lige så relevante i dag som for over 100 år siden.

Samlet set er romanen utrolig velskrevet og en stor læseoplevelse, der giver læseren et psykologisk nuanceret indblik i, hvordan det opleves at være indespærret mod sin vilje, ligesom den giver et interessant indblik i en historisk psykiatrisk praksis, der heldigvis er meget forskellig fra vores tid. Romanen er systemkritisk og understreger vigtigheden af humanisme i vores psykiatriske systemer.

Af Klara Halberg, psykolog

